

حیدر خان
سببم آوند

مباحثی در فلسفہ منطق و زبان: دلالت شناسی

سید محمد علی حجتی

سرشناسه: حجتی، محمدعلی، ۱۳۳۶ -

عنوان و نام پدیدآور: مباحثی در فلسفه منطق و زبان: دلالت‌شناسی / سیدمحمدعلی حجتی.

مشخصات نشر: تهران: مؤسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایران، انتشارات، ۱۴۰۳.

مشخصات ظاهری: ۲۸۸ص؛ ۱۴،۵ × ۲۱،۵ س.م.

شابک: 978-622-6331-47-0 | وضعیت فهرست‌نویسی: فیپا

یادداشت: کتابنامه: ص. ۲۷۱-۲۷۸؛ همچنین به صورت زیرنویس. | یادداشت: نمایه. | عنوان دیگر: دلالت‌شناسی.

موضوع: دلالت (زبان‌شناسی) | Reference (Linguistics) | زبان و منطق | Language and logic

شناسه افزوده: مؤسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایران

Muassasah-i Pizhūhish-i Hikmat va Falsafah-i Īrān

رده‌بندی کنگره: ۵ / ۳۲۵ | رده‌بندی دیویی: ۴۱ / ۴۰۱ | شماره کتابشناسی ملی: ۹۵۸۶۱۸۱ | اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیپا

مؤسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایران

نشانی: تهران، خیابان نوفل‌لوشاتو، خیابان شهید آراکلیان، شماره ۴

تلفن: ۶۶۹۶۵۳۴۶ / ۶۶۹۵۳۳۴۲ | شماره: ۶۶۹۵۳۳۴۲

www.irip.ac.ir

مباحثی در فلسفه منطق و زبان: دلالت‌شناسی

مؤلف: سید محمدعلی حجتی

عضو هیئت علمی دانشگاه تربیت مدرس

ویراستار زبانی: سجاد محمدی

صفحه‌آرا: محمدکاظم کاظمی

طراح جلد: سعید صحابی

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: مؤسسه بوستان کتاب

چاپ اول: ۱۴۰۳

تیراژ: ۵۰۰ نسخه

قیمت: ۲۵۰،۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۶۳۳۱-۴۷-۰

ISBN: 978-622-6331-47-0

حق چاپ و نشر محفوظ است.

فهرست

۹	.....	مقدمه
۱۳	.....	فصل اول، دلالت‌شناسی اوصاف معین
۱۵	.....	مقدمه: دلالت
۱۶	.....	اوصاف معین
۱۸	.....	دیدگاه ماینونگ
۲۱	.....	نظریه توصیفی راسل
۲۴	.....	یک نکته درمورد استثنا در قاعده لایب‌نیتس
۲۹	.....	بعضی مزایای نظریه توصیفی راسل
۳۱	.....	بعضی مشکلات نظریه راسل
۳۲	.....	انتقادات به نظریه توصیفی راسل
۳۲	.....	دیدگاه استراوسن
۳۵	.....	اشکال نظریه استراوسن
۳۸	.....	دیدگاه دنلان
۴۲	.....	دیدگاه کریپکی
۴۷	.....	بعضی دیگر از اشکالات

۴۹	فصل دوم، دلالت‌شناسی اسامی خاص
۵۱	مقدمه
۵۱	نظریه جان استوارت میل
۵۳	اشکالات نظریه میل
۵۶	نظریه گوتلوب فرگه
۵۶	معرفی معنا
۶۱	معیار اینکه عبارتی اسم خاص تلقی شود چیست؟
۷۱	عینیت معنا نزد فرگه
۷۳	معنای محمول
۷۸	«معنا»ی غیرمستقیم
۸۳	انگیزه طرح معنا در دیدگاه فرگه
۸۳	تبیین تفاوت در ارزش معرفتی اسامی
۸۶	نقد دیدگاه فوق
۹۰	انگیزه مفیدبودن اثبات در مباحث علمی
۹۳	انگیزه فرگه از طرح معنا معرفت‌شناسی بوده است
۹۵	انگیزه فرگه از طرح معنا موضوع معنی‌داری (دلالت‌شناسی) بوده است
۹۹	آیا نظریه فرگه اشکالات نظریه میل را ندارد؟
۱۰۰	معرفی اجمالی دلالت‌شناسی مستقیم
۱۰۱	بعضی انتقادات به نظریه فرگه درباره اسم خاص
۱۰۱	انتقاد راسل
۱۰۶	انتقاد گرت اونس
۱۱۱	انتقاد فرانسوارکاناتی
۱۱۹	انتقاد کرییکی
۱۲۶	انتقاد جان سرل (نظریه خوشه‌ای در دلالت‌شناسی)
۱۳۲	انتقادات کرییکی از نظریه خوشه‌ای جان سرل
۱۳۸	تقریر دیگری از انتقادهای کرییکی به نظریه خوشه‌ای
۱۴۴	پاسخی به انتقادات کرییکی بر نظریه خوشه‌ای
۱۴۹	دیدگاه کرییکی درباب دلالت‌شناسی اسم خاص (دیدگاه علی‌تاریخی)

۱۵۱	..... بعضی ایرادها بر دیدگاه کرییکی
۱۵۶	..... بعضی نتایج دیدگاه کرییکی در باب صلب بودن اسم خاص
۱۵۹	..... بعضی انتقادات به تز کرییکی: گزاره ضروری پسینی
۱۶۴	..... انتقاد جی. دبلیو. فیچ
۱۶۵	..... انتقاد اسکات سومز
۱۷۰	..... انتقاد میهای روسو
۱۷۲	..... پاسخ به انتقادات
۱۷۸	..... بعضی انتقادات به تز کرییکی: گزاره ممکن پیشینی
۱۷۸	..... نظر ویتگنشتین
۱۷۹	..... پیشینی بودن و ممکن بودن؛ امور نسبی
۱۸۰	..... معنای دیگری از «پیشینی» نزد کرییکی
۱۸۲	..... اشکال در تحلیل توصیف «طول میله S»
۱۸۳	..... متعلق‌های پیشینی و ممکن متفاوت‌اند
۱۸۵	..... پیشنهادی دیگر برای گزاره ممکن پیشینی
۱۸۶	..... پیشنهادی دیگر
۱۸۹	..... فصل سوم، دلالت‌شناسی عبارات تهی
۱۹۱	..... مقدمه
۱۹۲	..... نظریه هیچ گزاره‌ای
۱۹۴	..... نظریه گزاره گپی
۱۹۷	..... دیدگاه کرییکی در مورد دلالت‌شناسی نام‌های تهی
۲۰۰	..... دیدگاه نیتان سمن درباره نام‌های تهی
۲۰۴	..... اشکالات دیدگاه سمن
۲۰۶	..... دیدگاه فرانسوا رکاناتی
۲۰۹	..... دیدگاه ریچارد مارک سینزبری
۲۱۸	..... سایر دیدگاه‌ها
۲۲۱	..... نگاهی دیگر به موضوع
۲۲۵	..... فصل چهارم، دلالت‌شناسی کلمات نمایه‌ای
۲۲۷	..... مقدمه

۲۲۸	دیدگاه فرگه
۲۳۲	دیدگاه دیوید کاپلان
۲۳۸	نظریه استخوان خالی
۲۴۳	دیدگاه نیتان سمن
۲۴۴	دیدگاه مارگا ریمر
۲۴۶	دیدگاه فرانسوا رکاناتی
۲۴۸	اسم اشاره مرکب
۲۵۰	نگاهی مجدد به اسم خاص: رویکرد نمایه‌ای
۲۵۵	فصل پنجم، رابطه نظریه دلالت مستقیم و قاعده لایب‌نیتس
۲۵۷	مقدمه
۲۵۸	دیدگاه آلونزو چرچ
۲۵۸	دیدگاه هیلاری پاتنام
۲۶۰	دیدگاه اسکات سومز
۲۶۱	دیدگاه نیتان سمن
۲۶۷	دیدگاه فرانسوا رکاناتی
۲۷۱	منابع
۲۷۹	نمایه

مقدمه

در آغاز بنا بود کتابی در موضوع «فلسفه منطق» تألیف شود که دست کم شامل مباحث اعتبار، دلالت‌شناسی، صدق و معناداری باشد؛ اما حجم مطالب بسیار شد و بعد ملاحظه کردم که خود مبحث «دلال‌شناسی» می‌تواند کتابی مستقل باشد؛ لذا تصمیم گرفتم در این کتاب به این مبحث پردازم و اگر در آینده توفیقی حاصل شد، بقیه مباحث یادشده را به تدریج به رشته تحریر درآورم. فلسفه منطق علمی است که به مباحث فلسفی نشئت گرفته از منطق می‌پردازد. اگر محور اصلی در منطق را بحث از استدلال یا استنتاج بدانیم، پس فلسفه منطق به هر مبحث فلسفی که ربطی به استنتاج پیدا کند می‌پردازد. مثلاً در بررسی استدلال یا استنتاج لازم است حتماً از «اعتبار» بحث شود و به دنبال آن بحث از «صدق» مقدمات و نتیجه به میان می‌آید؛ لذا پرسش از اینکه اعتبار چیست و تئوری‌های صدق چیستند، از مباحث خاص فلسفه منطق محسوب می‌شود. بعضی مباحث که در فلسفه منطق بررسی می‌شوند، در بعضی شاخه‌های دیگر نیز - مانند فلسفه زبان یا فلسفه تحلیلی - موضوع بحث

قرار می‌گیرند. یکی از مباحث مهم در فلسفه منطق «دلالت‌شناسی» است. البته این مبحث در فلسفه زبان و فلسفه تحلیلی نیز مطرح است؛ لذا می‌توان آن را نقطه مشترک این سه شاخه علمی دانست. همچنین می‌توان این ویژگی را بیانگر اهمیت ویژه آن تلقی کرد. در عین حال ممکن است برای خواننده گرامی این سؤال پیش آید که «اگر مثلاً دلالت‌شناسی از مباحث فلسفه زبان است، چرا در فلسفه منطق نیز از آن سخن به میان می‌آید و وجه افتراق آن چیست؟». شاید با مثالی بتوان پاسخ را آشکار کرد. همان‌طور که می‌دانیم در منطق محمولات، جمله‌ها معمولاً مسؤردند و در استدلال‌هایی که از مقدمات مسور تشکیل شده‌اند، یکی از قواعد مهمی که به کار می‌رود قواعد حذف سور است. در قاعده مثلاً حذف سور کلی باید متغیر را به چیزی که جایگزین آن می‌شود تخصیص زد؛ برای مثال اگر بخواهیم قاعده حذف سور را در جمله «هر چیزی فانی است» به کار ببریم، لازم است لفظ «چیز» که متغیر است با اسم یا صفت یا لفظی دیگر جایگزین شود و مثلاً گفته شود «سقراط فانی است». همین‌جا این سؤال معطوف به فلسفه منطق ظاهر می‌شود که «چه الفاظی می‌توانند جایگزین آن متغیر شوند؟» و اگر پاسخ مثلاً این باشد که نام خاص یکی از انتخاب‌هاست، در این صورت این سؤال پیش می‌آید که «نام خاص چیست و دلالتش چگونه است و...». بدین ترتیب، مبحث دلالت‌شناسی نام‌های خاص که یکی از مباحث مهم در فلسفه منطق است به میان کشیده می‌شود؛ بنابراین چاره‌ای جز این نیست که مبحث دلالت‌شناسی انواع کلمات در فلسفه منطق محل بحث باشد. در این میان، بعضی الفاظ در نزد فلاسفه منطق دان اهمیت بیشتری دارند و موضوع بحث و بررسی قرار گرفته‌اند. بدین جهت، در این کتاب به

دلالت‌شناسی اوصاف معین، اسامی خاص، الفاظ یا اسامی تهی و الفاظ نمایه‌ای پرداخته خواهد شد و البته هر قسمت زیرشاخه‌های متعددی خواهد داشت.

در اینجا بر خود لازم می‌بینم از استادانی یاد کنم که در آشنایی این جانب با مباحث فلسفه منطق سهم بسزایی داشتند؛ استادانی همچون دکتر ضیاء موحد و دکتر حمید وحید و مرحوم دکتر صمدی علی‌آبادی. از همه این بزرگواران تشکر می‌کنم. نیز از دانشجویانی تشکر می‌کنم که در مباحثات علمی به پربارتر شدن مباحث کمک کردند. توفیق همگان را از خداوند متعال خواستارم. منعکس شدن نقد عالمانه مباحث توسط خواننده گرامی به این جانب موجب کمال امتنان و سپاسگزاری خواهد بود.

سید محمد علی حجتی

دانشگاه تربیت مدرس

پاییز ۱۴۰۱